

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Сенсомоторний розвиток молодших школярів із синдромом дефіциту уваги
та гіперактивності засобами кінезіологічних вправ

Виконала: здобувач освіти групи СОМ(д)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Головань Яна Володимирівна
Науковий керівник: Дергач М. А.
Рецензент: Петрушов А. В.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя

2025 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 97 с., 7 табл., 1 рис., 57 джерела.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні, розробленні й апробації дидактичної системи сенсорного розвитку молодших школярів із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності засобами кінезіологічних вправ.

Об'єкт дослідження: процес сенсорного розвитку молодших школярів.

Предметом дослідження: теоретико-методичні засади та компоненти дидактичної системи сенсорного розвитку молодших школярів із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності засобами кінезіологічних вправ.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз і синтез психолого-дидактичної, навчально-методичної літератури, нормативних документів, періодизація – для виявлення генезису, стану розробленості та перспектив досліджуваної проблеми; індукція і дедукція, абстрагування і конкретизація, узагальнення і систематизація, порівняння, теоретичне моделювання, що уможливили розкриття методологічних і теоретичних засад, категоріального апарату дослідження, побудову експериментальної моделі дидактичної системи сенсорного розвитку молодших школярів; емпіричні – спостереження, психолого-педагогічний експеримент у логічній послідовності його констатувального, формувального, контрольного етапів), психодіагностичні (анкетування, бесіда, інтерв'ю, опитування, виконання діагностичних завдань); математичної статистики – кореляційний та факторний аналізи, виконані за допомогою спеціалізованих програмних пакетів STATISTICA, SPSS і спрямовані на вимірювання взаємозв'язків між досліджуваними показниками.

ЗАСОБИ КІНЕЗІОЛОГІЧНИХ ВПРАВ, МОЛОДШІ ШКОЛЯРІ, СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК, СИНДРОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА ГІПЕРАКТИВНОСТІ.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Метою початкової освіти в реаліях глобалізаційного суспільства XXI століття є всебічний розвиток дитини, її компетентностей, допитливості, здатності спостерігати і досліджувати різноманітні об'єкти навколишнього світу. Важливого значення в досягненні поставленої мети набуває формування чуттєвої сфери молодших школярів із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності, створення цілісної системи їхнього сенсорного розвитку.

Актуальність проблеми дослідження пояснюється специфічною функцією перцепції в забезпеченні контактів людини із середовищем: інформація, яка надійшла з довкілля, стає тим підґрунтям, на базі якого здійснюється навчання, накопичується унікальний індивідуальний досвід.

Особливої уваги проблема сенсорного розвитку молодших школярів із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності вимагає в контексті забезпечення неперервності освіти. Оскільки формування перцепції не розпочинається в початковій школі й не завершується на цьому щаблі, виникає потреба реалізації принципу наступності між дошкільною і початковою ланками освіти, між першим та іншими рівнями загальної середньої освіти.

Значимість проблеми сенсорного розвитку молодших школярів із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності посилюють об'єктивні соціально-педагогічні чинники, як-от: недостатнє охоплення дітей закладами дошкільної освіти, де відчуття і сприймання формуються систематично та цілеспрямовано; вступ до закладу освіти шести- і семирічних першокласників, які мають різний рівень функціональної готовності аналізаторів, логопедичні й інші порушення, що зумовлює пошук спеціальних діагностичних засобів для врахування стартових можливостей кожного учня. Ці фактори дозволяють зробити висновок про те, що означена проблема є прерогативою початкової школи.

Синдром дефіциту уваги та гіперактивності є визнаним медичною наукою розладом нейпропсихологічного етіогенезу, що є результатом складного комбінаторного впливу як спадкового чиннику, так і соціально-екологічної атмосфери сім'ї, де виховується дитина. За різними даними розповсюдженість синдрому дефіциту уваги і гіперактивності (далі – СДУГ) у світі складає 5,3%. За даними сайту «Obozrevatel» в Україні до 7% дітей мають діагноз СДУГ.

Аналіз наукового фонду засвідчує наявність багатоаспектних і різнопланових психолого-дидактичних досліджень особливостей сенсорної сфери дитячої особистості. Перцептивні процеси були і є об'єктом психології сприймання – сукупності різноманітних концептуальних конструктів щодо пізнання закономірностей, принципів і властивостей чуттєвого відображення матеріальної дійсності в процесі безпосередньої взаємодії з оточенням.

Важливе місце серед них посідає теорія розвитку сприймання шляхом формування перцептивних дій. У здійснених у її руслі розвідках розкрито сутність, структуру, види перцептивних дій, роль моторних компонентів у функціонуванні перцептивних дій різної модальності (Л. Веккер, Л. Венгер, О. Запорожець, В. Зінченко, Б. Ломов, С. Рубінштейн, М. Шехтер та ін.); охарактеризовано механізм формування перцептивних дій як процес поетапної інтеріоризації зовнішніх матеріальних форм дій у внутрішні, психічні (Л. Виготський, П. Гальперін, О. Запорожець, О. Леонтьєв, М. Лісіна, О. Лурія, Н. Талізїна та ін.); доведено необхідність засвоєння суспільного досвіду у вигляді сенсорних еталонів – систем чуттєвих ознак предметів і явищ довкілля (О. Запорожець, М. Поддьяков, О. Проскура, А. Рузська, Н. Сакулїна, О. Усова та ін.); вивчено співвідношення вікового та функціонального розвитку сприймання, встановлено види продуктивної діяльності, що є ефективними для формування перцептивних дій дітей різного віку (З. Богуславська, Л. Венгер, Ю. Гіппенрейтер, Т. Данюшевська, А. Рузська, Н. Сакулїна, О. Скрипченко, Б. Теплов, Ю. Трофімов, В. Холмовська та ін.).

У наукових джерелах аргументовано необхідність спеціально організованого навчання дітей перцепції (А. Дістервег, М. Корф, Й. Песталоцці Ж. Руссо та ін.); виявлено особливості розрізнення молодшими школярами певних зовнішніх властивостей предметів і явищ (О. Галкіна, О. Гармаш, С. Науменко, Р. Петрина, О. Чернюшок та ін.); визначено форми, методи й засоби вдосконалення чуттєвої сфери школярів у різних видах навчально-пізнавальної діяльності (М. Вашуленко, І. Веремійчик, Т. Гільберг, О. Онопрієнко, Т. Сак, С. Тименко та ін.).

Проте, незважаючи на широке коло виконаних досліджень, отримані результати не набули завершеного обґрунтування системної організації сенсорного розвитку учнів початкової школи. Все вищезазначене і обумовило вибір теми магістерської роботи «Сенсомоторний розвиток молодших школярів із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності засобами кінезіологічних вправ».

Об'єкт дослідження: процес сенсорного розвитку молодших школярів.

Предметом дослідження: теоретико-методичні засади та компоненти дидактичної системи сенсорного розвитку молодших школярів із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності засобами кінезіологічних вправ.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні, розробленні й апробації дидактичної системи сенсорного розвитку молодших школярів із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності засобами кінезіологічних вправ.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність понять сенсорного розвитку молодших школярів і сенсорного вміння як його функціональної одиниці.
2. Дослідити генезис проблеми сенсорного розвитку молодших школярів у вітчизняній і зарубіжній дидактичній думці.
3. Виявити стан сенсорного розвитку молодших школярів із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності у практиці початкового навчання.

4. Розробити методи і прийоми навчання перцепції молодших школярів із синдромом дефіциту уваги та гіперактивності засобами кінезіологічних вправ.

Для розв'язання поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження:

– теоретичні – аналіз і синтез психолого-дидактичної, навчально-методичної літератури, нормативних документів, періодизація – для виявлення генезису, стану розробленості та перспектив досліджуваної проблеми; індукція і дедукція, абстрагування і конкретизація, узагальнення і систематизація, порівняння, теоретичне моделювання, що уможливили розкриття методологічних і теоретичних засад, категоріального апарату дослідження, побудову експериментальної моделі дидактичної системи сенсорного розвитку молодших школярів засобами кінезіологічних вправ;

– емпіричні – спостереження, психолого-педагогічний експеримент у логічній послідовності його констатувального, формувального, контрольного етапів), психодіагностичні (анкетування, бесіда, інтерв'ю, опитування, виконання діагностичних завдань);

– математичної статистики – кореляційний та факторний аналізи, виконані за допомогою спеціалізованих програмних пакетів STATISTICA, SPSS і спрямовані на вимірювання взаємозв'язків між досліджуваними показниками.

Теоретико-методологічні засади: ґрунтуються на положеннях про цілісний та системно-комплексний підхід до дослідження психічного розвитку дитини (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.); положенні про загальні та специфічні закономірності онтогенезу та дизонтогенезу (М. Певзнер, Л. Руденко, Т. Скрипник, В. Синьов, О. Хохліна та ін.); концепції особистісно-орієнтованого виховання І. Беха; положеннях про психологічний супровід розвитку осіб з особливими освітніми потребами (В. Кобильченко, А. Обухівська, Т. Скрипник та ін.); теорії внутрішньої регуляції або

саморегуляції (Н. Бернштейн, У. Кенон, О. Конопкин, Ш. Надирашвілі, І. Фейнберг, В. Ядов, Н. Ярушкін та ін.).

Експериментальна база. Комунальний заклад «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Оберіг» Запорізької обласної ради.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані вчителями початкової школи, науковцями та викладачами закладів вищої освіти в контексті навчання психолого-педагогічних дисциплін і методик освітніх галузей, для підвищення кваліфікації вчителів у системі післядипломної освіти.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел загальною кількістю 57. Загальний обсяг 97 сторінок.

ВИСНОВКИ

Результати здійсненого теоретико-експериментального дослідження засвідчили досягнення мети та розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких висновків:

1. Сенсорний розвиток молодшого школяра із синдромом дефіциту уваги визначено як процес закономірних змін його чуттєвої сфери, що виявляються в кількісних і якісних, структурних і функціональних перетвореннях відчуттів, сприймань і уявлень; відбуваються під впливом різноманітних чинників; зумовлюють побудову адекватних образів об'єктів дійсності. До загальних властивостей сенсорного розвитку віднесено неперервність, незворотність, нерівномірність, асинхронність, індивідуальні й типологічні відмінності розгортання; до його найвпливовіших чинників – біологічну спадковість, природне і соціальне середовище, організоване навчання, перцептивну активність дитячої особистості.

Сенсорне вміння схарактеризовано як виконання системи інтеріоризованих ознайомлювально-розпізнавальних перцептивних дій на основі засвоєних еталонів і навичок їхнього застосування в обстеженні зовнішніх властивостей об'єктів сприймання. Установлено, що основними групами сенсорних умінь, якими мають оволодіти молодші школярі, є колірні і просторові зорові, фонематичні й музичні слухові, фізико-механічні та просторові дотикові. У структурі сенсорного вміння будь-якої модальності виділено мету (формування образу об'єкта, віднесення цього образу до зафіксованого в пам'яті класу), завдання (пошук, знаходження, розрізнення, ідентифікація сигнальних стимулів, відображення об'єктивної природи зовнішніх властивостей предметів, включаючи їхню кількісну і якісну характеристику), засоби побудови й упізнавання образів об'єктів (моторні копії об'єктів сприймання, системи сенсорних еталонів), операції – способи обстеження предметів і явищ (знаходження об'єкта, виділення в ньому

інформативних ознак, ознайомлення з виділеними ознаками, порівняння отриманої інформації з еталоном, категоризація, називання обстежуваної властивості), результат (базовий, а після категоризації та називання – адекватний образ сприймання). Механізмом утворення сенсорних умінь визнано інтеріоризацію зовнішніх орієнтувальних дій, які формуються на основі розгорнутої практичної діяльності з предметами (моделями), послідовно скорочуються і набувають ідеальної форми.

2. Виявлено стан сенсорного розвитку молодших школярів із синдромом дефіциту уваги у практиці початкового навчання. Фахівці в галузі початкової освіти в цілому правильно усвідомлюють сутність і одиниці сенсорного розвитку учнів, застосовують різноманітні дидактичні впливи на формування відчуттів, які, проте, недостатньо враховують психологічні закономірності функціонування процесів сприймання.

Методику вимірювання якості перцепції учнів побудовано за принципами педагогічної кваліметрії. Згідно із зазначеними принципами сенсорний розвиток – це багаторівнева властивість, структуру якої складають менш узагальнені атрибути (якість зорового, слухового, дотикового сприймання), розкладені на прості неподільні ознаки (якість колірних і просторових зорових, фонематичних і музичних слухових, фізико-механічних і просторових дотикових сенсорних умінь). Загальними критеріями оцінювання відчуттів будь-якої модальності прийнято адекватне розрізнення, класифікаційне і серіаційне впорядкування, називання та відтворення зовнішніх ознак предметів і явищ навколишньої дійсності.

3. За результатами вхідного діагностичного зрізу констатовано, що більшою мірою в школярів із синдромом дефіциту уваги сформовані розрізнявальні операції ознайомлювального характеру, які забезпечують побудову базових образів об'єктів сприймання. Виконання операцій класифікаційного і серіаційного впорядкування – розпізнавання первинних вражень, віднесення їх до збережених у пам'яті чуттєвих зразків, категоризація і називання досліджуваних ознак – викликає в учнів суттєві

труднощі. Найскладнішими виявилися дії з відтворення зовнішніх властивостей, що спричинено слабкістю опанування дітьми цілісних систем сенсорних еталонів, низькою якістю умінь і навичок застосувати наявні уявлення в обстеженні предметів і явищ оточення. У сучасному педагогічному досвіді молодші школярі опановують сенсорні вміння на елементарному, середньому, достатньому якісних рівнях із превалюванням середнього, але високого рівня сформованості перцептивних дій не досягають.

4. Розроблено змістовий, операційно-діяльнісний і навчально-середовищний інструментарій дидактичної системи сенсорного розвитку молодших школярів із синдромом дефіциту уваги засобами кінезіологічних вправ.